

židovského státu s nadšením, ale mnoho se jich tam nestěhovalo a začali se postupně chovat tolerantně k asimilantům, kteří chtěli zůstat v Evropě.

J. Kružíková se pak zabývá ortodoxně-židovskými náboženskými obcemi v Československu. Uznává, že ortodoxní židovství postupně ztrácelo význam a vliv stejně jako náboženství vůbec, ale zároveň tvrdí, že tím, že se většina československých Židů stále hlásila k židovskému náboženství, prokazovala snahu udržovat specifický židovský styl života. Text studie však naznačuje, že v tomto případě šlo zřejmě hlavně o konzervativní vzdělaneckou elitu, zčásti s příklonem k německví, která chtěla udržet ortodoxní (a zároveň možná i německo-nacionální) tradici. Počet tradičních náboženských obcí však i podle autorky už od 70. let 19. století klesal, do roku 1938 asi na třetinu. To zřejmě souviselo s běžným celkovým úpadkem náboženské víry v už konstituované industriální společnosti (*poznámka referentů*).

O slovenských Židech v novém státě pak v krátkém článku píše P. Selner. Jeho vznik přijali slovenští Židé skepticky, ale postupně zaujali loajální postoje. Z textu článku se zdá vyplývat, že na rozdíl od západní části republiky se na Slovensku často udržoval nejen abstraktní negativní postoj k Židům jako skupině vcelku, ale i hrubý násilnický antisemitismus projevovaný i vůči jednotlivcům a motivovaný národnostně proti Židům jako maďarofilům, ale ještě i katolicko-nábožensky.

Sborník uzavírá studie B. Soukupové o vztahu Židů (i židů podle víry) k T. G. Masarykovi a naopak T. G. Masaryka k nim. Byl to právě Masaryk, který se v nové republice významně zasazoval o integraci židovské populace do moderní společnosti a mezi Židy (i židy) byl vážen mimo jiné i pro své postoje v době hilsneriády.

Většina studií sborníku se zabývá mezikupinovými postoji, vztahy, případně ideologiemi a je zaměřena hlavně na soužití a konflikty, a jen z menší části kulturou samotné židovské menšiny, která se zřejmě s postupující adaptací menšiny k většinové společnosti měnila už od konce 18. století. Nedá se však chtít všechno najednou.

Na konci sborníku je zařazena obrazová příloha z dobového tisku a vyznění, že studie musely být z důvodu omezených finančních prostředků zkráceny. Ukazuje to u nás dost obvyklý osud odborných publikací, mezi nimiž však sborník jasně patří mezi nadprůměrné – není naplněn častým historiografickým popisným povídáním o všem možném; o něco tam jde: hutně napsané a promyšleně koncipované sledování závažných společenských – v podstatě sociokulturních – jevů, které přispívá nejen k poznání sociálních i politických poměrů v první republice, ale i sociálního vývoje obecně.

Jiří Matějček

Roland Barthes: Mytologie, Dokořán (přeložil Josef Fulka, autorem doslovu a výboru je Petr A. Bílek), Praha 2004

Mytologie, poprvé publikované v roce 1957, se řadí mezi nejvýznamnější texty Barthesovy rané tvorby. První část knihy tvoří řada krátkých esejů, v nichž autor reflektuje některé soudobé každodenní jevy – *mýty* příznačné pro moderní masovou, konzumní společnost ve Francii (wrestling, astrologie, politická fotografie, strategie časopisů a reklamy). Druhá část publikace – *Mýtus dnes* je teoretickým zpracováním předchozích úvah. Autor zde předkládá obecný základní sémiologický rozbor kulturních jevů této společnosti, snaží se postihnout principy novodobého mýtu

a plně odhalit mechanismy, které ho ustavují.

Barthes v jednotlivých textech o dobových aspektech moderní společnosti svěží a poutavou formou analyzuje například ikonografii vína a hranolek, které tvoří základní znak „francouzskosti“, nebo to, jak na naše vědomí působí třeba reklama na prací prášky. Autor se však snaží jít ještě dál, proniknout k tomu, jak je mýtus utvářen. A tak až neobyčejně jasně a přesně ve svých textech odhaluje mystifikační strategie této kultury, když kriticky a cíleně útočí na maloburžoazii a její ideologizující rétoriku.

Přestože se nechával ve svých úvahách inspirovat jevy, které byly aktuální ve své době (jednotlivé články psal v rozmezí let 1954–1956 pro stránky francouzského časopisu *Les lettres nouvelles*), pozorujeme, že variace těchto mýtu působí i dnes, v naší současné společnosti.

Barthesův přístup k fenoménu moderního mýtu, inspirovaný četbou Saussura, byl ve své době skutečně revoluční. Pomocí strukturální analýzy prohlédá tento mýtus a odhaluje jeho zákonitosti. Barthes si je však dobře vědom i negativních stránek takového počínání: tím, že dekonstruuje mýtus se bezděky vyděluje ze skupiny konzumentů mýtů, tedy ze společnosti, jež ho obklopuje. Naléhavost a nutnost tohoto úkolu však svébytným způsobem vyjadřuje ve druhé, teoretické části knihy (*Mýtus dnes*).

Autor vychází z toho, že mýtus je určitou *promluvou*, systémem komunikace, sdělením. Mýtem tak může být vše. Mýtus se totiž nedefinuje předmětem svého sdělení (tzn. že nemůže být nějakým pojmem nebo ideou), ale svou *formou*, způsobem artikulace (fotografie, novinový článek, plakát).

Z hlediska sémiologie Barthes definuje

mýtus jako sekundární sémiologický systém. Primární systém tvoří saussurovské schéma *označující (akustický obraz), označované (koncept) a znak (korelace obou členů)*. Co je v tomto primárním systému znakové, se pak v sekundárním systému stává *označujícím (formou)*. Třetí člen mýtu Barthes nazývá *signifikací*. Sám mýtus je pak jakýmsi metajazykem, v němž vypovídáme o tom prvním.

Funkce mýtu je dvojí: označuje a dává na vědomí (voják černé pleti používá francouzský vojenský pozdrav), vede k pochopení a cosi *vnucuje* (francouzský imperialismus) s neoddiskutovatelnou plaností. V uvedeném příkladu tedy mýtus zastírá skutečnost, že je černoušek pouze zneužíván.

Označující v mýtu má dvojí povahu: je zároveň smyslem i formou. Jakožto *mysl* má vlastní hodnotu, je součástí nějakého příběhu (existuje zde již určitá signifikace). A právě tohoto již kompletního smyslu se zmocňuje mýtus, aby z něj učinil prázdnou formu: zbavuje obsah (příběh) jeho původního smyslu, skutečnost je redukována na gesto, bohatost příběhu mizí zůstává z něj jen strnulý obraz. Takto vyprázdněné formy mýtus dále využívá: přebírá ji, neboť si žádá novou signifikaci, která by ji zaplnila. Skrze *koncept* je do mýtu vložen celý nový příběh (salutující černoch je náhle vsazen do souvislosti světa: do dějin Francie, francouzského kolonialismu a do jejích současných problémů). Vidíme, že koncept je vždy nějak *při-způsoben*: mýtus do něj vkládá jisté poznání skutečnosti. Konceptu se nabízí neomezené množství označujících. Jednotlivým prvkem, který propůjčuje konceptu soudržnost, je jeho *funkce*. Mýtický koncept není stálý: může se vytvářet, střídat, skládat, rozpadat. Mýtus je dějinný a právě dějiny jej mohou zase snadno potlačit.

Autor zdůrazňuje, že mýtus nic neskrývá: první dva členy mýtu (označující a označované) jsou dokonale zjevné. Úlohou mýtu je *deformovat*, nikoli nechat zmizet, zrušit skutečnost. Vztah, který spojuje koncept mýtu se smyslem, je právě vztahem deformace: „...mýtus je promluva ukradená a navrácená. Ovšem promluva, která je vrácená, není úplně stejná jako ta, jež byla zcizena: při vrácení nebyla umístěna na stejné místo.“

Kupříkladu vše, co je jiné je redukováno na stejné (proces s Dominicím, dokumenty o exotických zemích). Jinakost se soudí vždy pouze jako analogie, které se dostaly na scestí. Lze si vypomoci i jinou figurou – exotikou: jiný se stává čistým předmětem, podívanou nebo kašpárkem.

Jiná možná rétorika mýtu se ukazuje například v astrologických předpovědích: Pohyby hvězd se řídí rytmem pracovního týdne. Rubrika typu *Zaměstnání* poskytuje rady a předpovědi týkající se pěti dnů strávených v práci. Rubrika *Doma* se týká všech domácích záležitostí a horoskop ve sloupečku označeném jako *Duše* vyplňuje zbytek týdne: čas po pracovní době, víkendové avantýry. A na dotek štěstěny se můžeme těšit jednou až dvakrát do týdne. Všechny sféry horoskopu jsou dokonale oddělené, není mezi nimi žádná spojitost.

Tento svět hvězdy daleko více popisují než předvídají. Předpovědi jsou navíc dokonale vyvážené: po nepříznivých událostech následují stejně významné události příznivé. Moderní astrologie je tak v posledku čistým zrcadlem existující reality.

Hlavním principem mýtu je *naturalizace*: mýtus přeměňuje dějiny na přirozenost, naturalizuje dějinný koncept: vše vypadá, jako by obraz *přirozeně* vyvolával koncept (jako by označující zakládalo označované). Mýtus má bezprostřední účinek. Čerha mýtu se vyčerpává jediným okamžikem. Je

prožíván jako nevinná promluva: ne proto, že jeho intence jsou skryté, ale proto, že jsou naturalizované. A co je od přirozenosti, to je neměnné.

Například mýtus „literární dovolené“ spočívá v tom, že ukazuje spisovatele také jako lidi, kteří si běžně berou *dovolenou*. „Přirozenost“, v níž jsou umělci takto zvěčňováni, slouží ve skutečnosti k jisté kontradikci: výjimečnost spisovatele je o to větší, že během své dovolené nepřestává produkovat. A ten, kdo nedělá skutečně vůbec nic, to přiznává jako avantgardní výdobytek, který si může dovolit jen výjimečně – právě o dovolené – a jen silný duch. Mýtus nám tak ukazuje, jak je „přirozené“, že spisovatel píše neustále a za všech okolností: chorobnost plození slov se zcela přirozeně vydává za samu *podstatu* spisovatele.

Nejlepší zbraní proti mýtu je podle Barthes to, že jej budeme samy mytizovat. V tomto místě odkazuje například na Flaubertův román *Bouvard a Pécuchet*, v němž romanopisec demystifikuje novodobou buržoazní společnost. Podobným směrem se dále ubírá i Barthes, když poválečnou společnost definuje jako společnost buržoazní. Užité formy buržoazie – spotřební buržoazní kultura (tisk, film, justice, ceremonie...) – neustále přikrášluje skutečnost buržoazní ideologií o vztazích člověka a světa. Základem ideologického zneužití je implikace představy *přirozenosti* a *věčnosti*. A čím více buržoazní třída šíří své představy, tím více se tyto představy naturalizují. Mýtus v buržoazní společnosti Barthes označuje jako depolitizovanou promluvu: Mýtus depolitizuje, protože naturalizuje. Vztah lidí k mýtu je vztah užitný: lidé depolitizují podle svých potřeb.

Mýtus vzniká tam, kde se vytratil dějinný charakter věcí: věci ztrácejí vzpomínku na to, jak byly vyrobeny. Zcela nemytická je tedy pouze taková řeč, která je bytostně spjatá

momentem tvořivosti, je řečí člověka – výrobce. Takovou řečí je i řeč *revoluční*, plně politická. Ryzí politika je aktem tvorby, aktem revolty.

V té míře, v níž levice *není* revolucí, kdy se revoluce mění na leviči (kdy bude zakrývat své jméno, produkovat nevinný metajazyk a deformovat se na „přirozenost“), bude mýtus v rámci levice existovat (stalinský mýtus). Mýtus v rámci levice nicméně autor řadí mezi mýty *slabé*: levicový mýtus se nezmocňuje mnoha věcí a nikdy nepostihuje každodenní život (není navázaný na spotřební způsob života). Mimo to je pouze příležitostný a je chudý – v tom smyslu, že není schopen se rozmnožovat (redukuje se na litanii).

Mýtus v rámci pravice je nebezpečnější, Barthes jej přiřazuje k mýtům silným. Zmocňuje se totiž všeho – justice, morálky, estetiky, věcí, které se vážou s privátní sférou literatury, vizuálního umění. Utlačovatel (zde má Barthes na mysli pravici) má výhradní právo metajazyka. Utlačovaný má naproti tomu k dispozici jen promluvu svého osvobození. Mýtus v rámci pravice

podle autora uchovává svět, levice jej tvoří, proměňuje.

Nejspíš si budeme klást otázku, nakolik je autorova analýza „buržoazního mýtu“ v současné době ještě nosná a nakolik se autor nechal strhnout politickou motivovaností. Připomeňme, že v pozadí raného Barthesa stojí silný vliv marxistické filosofie a poválečný vzestup levicového hnutí. Ať si tuto otázku zodpovíme jakkoli, jisté je, že právě směr a začlenění jeho badatelského zájmu, totiž pokus o aplikaci sémiologického přístupu (zde je patrná jeho inspirace Saussurem) na konkrétní kulturní fenomény, dělají z *Mytologií* mimořádné dílo své doby. V samotné Barthesově tvorbě pak tato práce již naznačuje určitý přechod mezi marxisticky orientovaným teoretickým přístupem (*Nulový stupeň rukopisu*) a sémiologickou analýzou, které se bude věnovat později (*Základy sémiologie*). Texty najdou odezvu v mnoha vědeckých oborech, ať už jde o teorii kultury, psychologii, sociologie, politologii, nebo třeba oblast gender studies.

Jana Kratěnová